

vallum een plaats van betekenis was. De talrijke oudheidkundige vondsten maakten de inrichting van een Gemeentelijk Museum noodzakelijk, waarin wat de bodem gedurende eeuwen bewaard heeft, zorgvuldig wordt verzameld. Het zijn schatten, waarvan wij de kennis indirect aan de mijnbouw danken.

Er zijn echter ook historische schatten in deze periode verloren gegaan. Bij de vernieuwing van huizen- en stedenbouw in het begin dezer eeuw heeft men te weinig oog gehad voor de cultuurhistorische waarde van sommige zaken. Het oude werd als waardeloos beschouwd en vaak zonder enig gevoel van eerbied voor het werk van het voorgeslacht opgeofferd aan de zucht naar vernieuwing. Het was deze mentaliteit, waardoor de laatste herinnering aan de vesting Heerlen werd uitgewist door de nog intacte walmuur aan de zuidzijde van het Kerkplein langs de Emmastraat, af te breken en de Kerkgraaf, de vestinggracht, te dempen, ten einde het terrein als bouwplaats te kunnen verkopen. Wat zou Heerlen er voor over hebben als die wallen er nog waren!

Maar ook buiten Heerlen heeft hetzelfde plaats gehad. Van het schilderachtige, dat de dorpen der Mijnstreek eertijds boden, is weinig overgebleven. Natuurlijk is er geen sprake van, dat we het oude zouden terugwensen, maar het had anders kunnen gebeuren.

Hetzelfde heeft plaats gehad met het huisraad. Oude gebruiksvoorwerpen van degelijk maaksel hebben plaats moeten maken voor moderne, meer praktische gereedschappen. Dit is vooruitgang, maar het is jammer, dat het oude als waardeloos vernield of voor een paar centen aan opkopers werd verkocht. Te laat heeft men ingezien, welke cultuurhistorische waarde die „antieke” zaken hebben.

Gelukkig is er kentering gekomen. Men heeft ingezien, dat oude gebouwen, al zijn het ook geen monumenten, bescherming verdienen. Maar voor de Mijnstreek komt deze monumentenzorg te laat.

Het is echter een verblijdend verschijnsel, dat de belangstelling voor het verleden, de geschiedenis, groeiende is. Het is deze groeiende belangstelling, die de Historische Kring het Land van Herle mede in staat stelt het Bulletin uit te geven. En de Staatsmijnen getuigen van deze belangstelling door, evenals de Oranje-Nassaumijnen en de meeste gemeenten van de Mijnstreek, middels een subsidie de Historische Kring te steunen.

Dat onze Kring dit op hoge prijs stelt, spreekt vanzelf. Daarom spreken wij dan bij deze onze oprechte dank uit en wensen de Directie van de Staatsmijnen van harte geluk met het gouden jubileum.

J. J. JONGEN

*HET ADMINISTRATIEGEBOUW DER STAATSMIJNEN IN LIMBURG
in 1902 ondergebracht in een zijvleugel van het
voormalige Raadhuis aan de Geleenstraat.*

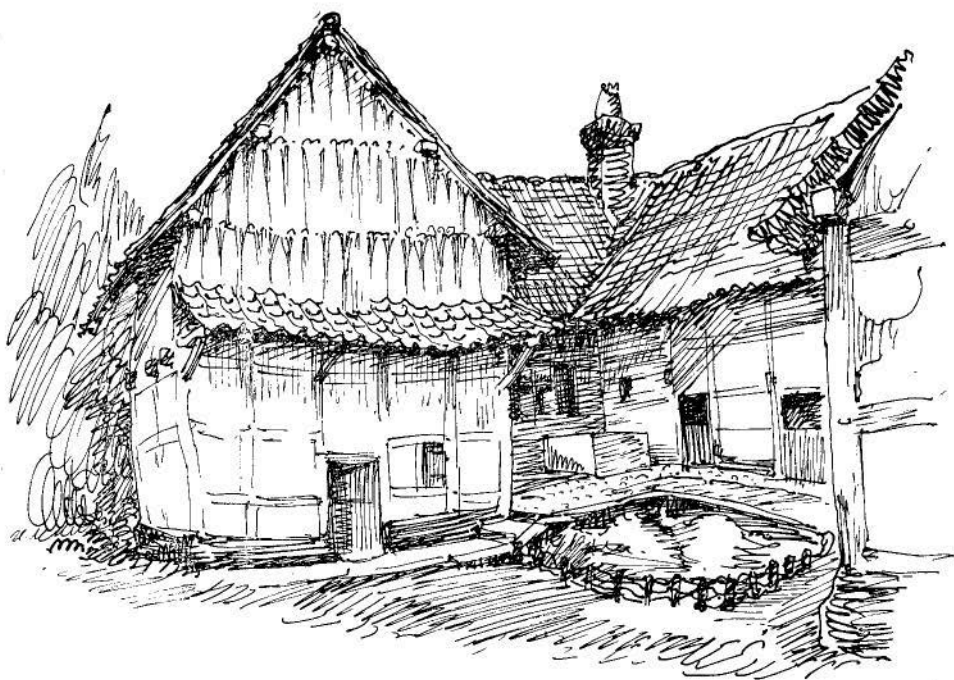
Tijdens de Gemeenteraadszitting van 30 Mei 1902 besloten de vroedvaderen van Heerlen een overeenkomst van huur aan te gaan met de Staat der Nederlanden, waarbij een gedeelte van het Raadhuis, waarin het P.T.T.-kantoor was gehuisvest geweest, als administratie-localen voor de Directie der Staatsmijnen in Limburg te verhuren. De tekst van de Raadsnotulen luidt :

„Tenslotte wordt het P.T.T.-kantoor overeenkomstig een verzoek van de heer directeur der Staatsmijnen voor den tijd van twee jaren met twee optie-jaren en met ingang van 1 Nov. a.s. aan de Directie der Staatsmijnen verhuurd tegen een jaarlijksche pachtprijs van Fl. 450,—.”

De hierop betrekking hebbende acte van huur en verhuur, die mede in het Gemeente-archief aanwezig is, werd op 21 Augustus 1902 getekend door de heer Ch. De Hesselle, burgemeester en de heer H. Wenckebach, directeur-generaal der Staatsmijnen. De ministeriële goedkeuring volgde op 2 Sept. 1902.

Voor zover uit de archiefstukken blijkt, werd deze huur vanaf 1907 niet meer gecontinueerd.

L. v. H.

Een primitief geval te Liebeek.

De aan de slagregen blootstaande vakwerkgevel beschermd door een luifel en erboven met stroo-guirlandes. Om de mestvaalt ingeslagen paaltjes met vlechtwerk (bandkeramickers!).

P. A. SCHOLS

(Vervolg)

Bij de inwoners was de schrik voor vreemde krijgslieden niet verdwenen. Ofschoon er een rustperiode heerste was de oorlog in feite niet ten einde. De mensen hadden de kerk gevuld met pakken en kisten met voorwerpen die hun kostbaar en dierbaar waren. In de kerk waanden ze die veiliger, vooral tegen brand en inbraak, als de strijd weer beginnen zou. Voordat Jamar naar Simpelveld kwam, was hij enkele jaren president geweest van het Seminarie der Norbertijnen te Keulen. Deze tijd was zeker te kort voor hem geweest om de Duitse taal machtig te worden. In de kloosters werd toen waarschijnlijk veel Latijn gesproken. Tot 1641 is Jamar pastoor van Simpelveld geweest. In 1657 werd hij de 45e abt van Beaurepart, waar hij in 1663 stierf. Het grafschrift op zijn graf luidde:

D.O.M.

*Hier rust Reverend Dominus
A. Jamar Doctor Theologiae*

45e abt van 't convent, die stierf op 21 Dec. 1663. R.I.P.

Zijn opvolger werd Pater Materni, die in 1641 door abt Nic. Bovrye geïnstalleerd werd. Onder deze pastoor telde de parochie 800 communicanten. De koster is Johan Sutz. Hij is zijn vader, die reeds onder pastoor Didden koster was, opgevolgd. Als vergoeding krijgt hij voor diensten de tiende van een paar stukjes land en van iedere familie jaarlijks een brood en een garf koren. Van beroep is hij kaarsenmaker. De kerk is in het bezit van een zilveren monstrans, die uit vrees voor de soldaten verborgen wordt gehouden. Verder een koperen pyxis, een zilveren kelk met koperen voet, een zilveren oliebusje. Tijdens Materni's bestuur kwam het Partage tractaat in 1661 tot stand, waarbij Simpelveld tot het Spaans gedeelte van het Land van 's Hertogenrade kwam. Deze parochieherder heeft in 1621 een begin gemaakt met het aanleggen van een register, waarin de namen van de gedoopten, gehuwden en overledenen van zijn parochie werden ingeschreven. Het parochie-archief bevat hiervan nog twee registers ¹²⁾.

Voor de armen was hij een groot weldoener. Hij richtte een armenraad op, die jaarlijks een voor die tijd zeer grote som van veertig gulden Akens uitdeelde. Op Paasdag hield hij uitdeling van broden voor de armen. Voor het godshuis, dat onder zijn pastoraat geheel gerestaureerd was geworden, schafte hij twee klokken aan. In de Franse tijd zijn deze

¹²⁾ Kerkvisitatie in het Dekenaat Maastricht door Antonius Henrici in 1658 (Gesch. Bisdom Roermond, Habets pag. 431).

verdwenen. Verder heeft Materni 't kerkhof, dat rondom de kerk lag, met een muur omgeven. Hij stierf in 1671 en werd opgevolgd door Caspar Faymonville. Deze werd geïnstalleerd door Abt Ambrosius Defraisne. Tot aan zijn dood in 1694 is Faymonville pastoor van Simpelveld gebleven. Zijn pastoraat staat in het teken der bouwbedrijvigheid. De kerk, die dateerde uit de 12e eeuw, en die zoals we zagen onder Arnold Didden's bestuur veel geleden had en onder zijn opvolgers hersteld was, was ondanks restauratie niet meer bruikbaar en te zeer versleten. In 1693 wordt met een totale nieuwbouw van de kerk een aanvang gemaakt. Alleen de toren blijft staan en zal in 1713 verhoogd worden. Pastoor Faymonville heeft het einde der werkzaamheden niet mogen zien.

Onder 't Pastoraat van Faymonville trokken in 1672 de Franse troepen door deze streek. In Eys werd toen de bekende heiligschennende inbraak in de kerk gepleegd.

Als curiosum kunnen we van deze pastoor ook nog vermelden dat hij in 1673 lid van de plaatselijke schutterij was ¹³⁾.

De opvolger van hem was Bartholomé Petit. Deze bouwde niet alleen de kerk af maar ook nog de sacristie. Hij is slechts van 1694 tot 1703 pastoor van Simpelveld geweest.

3 April 1704 werd Aug. Witthian pastoor. De parochie Simpelveld en Bocholtz telde duizend communicanten. Witthian liet in de kerk een nieuw hoofdaltaar plaatsen en een nieuwe vloer leggen. In 1713 liet hij de toren hoger bouwen. Een gedenksteen, waarop dit feit vermeld staat, is ingezet in de nieuwe kerk die in 1936 gebouwd is. In 1719 overleed Witthian.

Nog in 't zelfde jaar kwam Jos. Habets als pastoor naar Simpelveld. Hij werd geïnstalleerd door abt Henri Jublin; 5 weken na zijn installatie overleed Habets plotseling. Zijn opvolger, Norbertus Burnéville, die eveneens door bovengenoemde abt geïnstalleerd werd, is 15 jaar lang pastoor geweest. In 1733 werd hij tot abt van Beaurepart gekozen. Zijn opvolger in de parochie alhier was Jac. de Diège. Na twee jaar stierf deze reeds in 1735, op 6 Juni. Abt Burnéville installeerde toen zijn tweede opvolger Gilbert Bancx, 26 Juni 1735. Tot 10 Mei 1759 is deze laatste parochieherder van Simpelveld geweest. Een zijner kapelaans was Aug. Gillet. Deze werd later zijn opvolger na eerst enige jaren pastoor in Reckheim te zijn geweest.

'n Andere kapelaan onder pastoor Bancx was Thomas Clout. Deze speelde het klaar in 1745 koning van de schutterij te worden.

In 1739 en 1740 heeft pastoor Bancx tweemaal bezoek gehad van een Bokkenrijdersbende. Beide keren hadden de dieven hier echter weinig succes. Door het lawaai, dat ontstond toen men met geweld het huis wilde binnendringen werden de bewoners gewekt en begonnen deze luid om hulp te roepen. Hierdoor werd de aandacht der bureu getrokken. Toen deze op straat verschenen, sloegen de rovers op de vlucht.

¹³⁾ Publ. d. 73. (1937) pag. 46.

toen Gillet in 1759 als pastoor naar Simpelveld kwam, was hij eerst 9 jaar oud en 12½ jaar priester. Hij moet een zeer kundig en begaafd man geweest zijn, want vier jaar later, in 1763, werd hij reeds tot abt van Beaufort gekozen. Ludolphus Masteo, een pater uit zijn abdij, installeerde hij in 1763 als zijn opvolger. In 1765 — 23 Juli — overleed pastoor Masteo reeds en werd opgevolgd door August Sougnez. Deze is de laatste Norbertijn van Beaufort die in Simpelveld pastoor is geworden. Hij werd geïnstalleerd door abt Gillet.

Toen Sougnez pastoor werd, was Leon Salm kapelaan in Simpelveld. Tot 1773 is hij er gebleven. Daarna werd hij pastoor in Reckheim. In zijn werk „Heren van Wittem” zegt Mosmans op pag. 13, dat kapelaan Salm in 1768 de jacht van Eys gepacht had voor vier pattacons¹⁴⁾. In 1769 waren volgens een dekenale visitatie in Simpelveld twee huiskapellen. Eén op hoeve Soureth en één op kasteel Oberhausen. Deze laatste is nu tot smidse ingericht.

In 1803 werd Johan L. Bluysens kapelaan der parochie. Hij was een neef van Pastoor Sougnez. Geboren in Verviers de 1e Maart 1772, was hij als wees na de dood van zijn vader op de pastorie in Simpelveld gekomen. Hier bleef hij verschillende jaren en trad toen op jeugdige leeftijd bij de Franciscanen in. In 1796 werd hij priester gewijd. De orde werd in de Franse tijd in 1803 opgeheven. Hij kwam toen als kapelaan naar Simpelveld waar hij in 1807 de 3e Febr. zijn oom als pastoor opvolgde. Om weer op pastoor Sougnez terug te komen, kunnen we van deze nog enkele bijzondere feiten vermelden. Hij heeft als vele van zijn confraters in deze streek de eed op de grondwet afgelegd. In 1803 werd onder zijn pastoraat, na vele onaangename scenes en strubbelingen, Bocholtz ten zelfstandige succursaal kerk (een hulpkerk volgens de Franse benaming van het Concordaat van 1801). (Van 1789—1801 behoorde Simpelveld tot 't Landdekenaat Herve; vóór die tijd tot 't Dekenaat Maastricht).

Verder heeft pastoor Sougnez de tegenwoordige pastorie geheel laten herstellen. In de spreekkamer ervan is een geschilderd portret van deze pastoor aangebracht, waaromheen de volgende tekst : *Lezer dezer woorden, bedenkt Augustus Sougnez van de Orde der Norbertijnen, restaurateur van dit huis.*

In 1771 is hij de oprichter geweest van de Broederschap van het Allerheiligste Sacrament, welke heden ten dage nog bestaat.

Toen de Fransen de 20e September 1794 Simpelveld binnentrokken had Pastoor Sougnez zich aan de andere kant van de Rijn in veiligheid gesteld. Een jaar later, in 1795, keerde hij weer terug naar zijn parochie, waar hij de 27e Augustus 1807 overleed, in de vaste overtuiging, dat het bestuur van de parochie in goede handen was.

Pastoor Bluysens werd geïnstalleerd door de kantonpastoor van Herfogenrath, Gleich. In de moeilijke jaren van het Franse bewind bleef Bluysens de goede herder, die zijn kudde tijdens de gevaarvolle tijd

14) Maasgouw '31 pag. 19. — Voorl. Lijst Ned. Monumenten deel 2

tegen ongeloof bewaarde. In 1846 vierde hij zijn gouden jubileum. Na 41 jaar pastoor van Simpelveld te zijn geweest stierf hij de 6e Maart 1848 aldaar.

Opvolger van Bluysens werd pastoor Janssen (1848—1863). Deze was geboren 24 Juni 1806 te Waubach, priester gewijd en 19 December 1830 benoemd tot Rector te Bemelen, waar hij de kerk bouwde. In 1848 werd hij pastoor te Simpelveld waar hij in 1853 een gedeelte van de kerk liet restaureren. In zijn testament legateerde hij 12000 franken voor de gehele restauratie der parochiekerk van Waubach. Eveneens legateerde hij vaste goederen aan de parochies Bemelen, Brunssum, Simpelveld en Waubach die hij met fundaties belastte voor zich en de zielerust zijner verwanten. Bij het laatste bezoek van zijn neef, de deken van Tongeren, maakte hij aan deze zijn legaat voor de nieuwe kerk van Waubach bekend en droeg hem op dit uit te voeren. Om dat goede werk te doen bespoedigen, gelastte pastoor Janssen, dat als vijf jaar na datum niet met het bouwen begonnen was, het geld aan de missie zou overgaan.

Pastoor Janssen heeft in 1859 met onderwijzer H. Smeets het kerkelijk Zangkoor opgericht.

In 1863 is pastoor Janssen gestorven en begraven op 't kerkhof dat toen om de oude kerk lag. In 1923 en 1936 bij de nieuwbouw der kerk en de opruiming van het kerkhof werden zijn resten overgebracht naar het nieuwe kerkhof. Hier werd zijn stoffelijk overschot met dat der andere pastoors in een gezamenlijk graf bijgezet.

Zijn opvolger was Pastoor Römken, geboren te Waubach op 21 December 1818. In 1841 werd hij priester gewijd en in 1863 kwam hij als pastoor naar Simpelveld. Er waren toen ongeveer duizend communicanten in zijn parochie. Toen hij in 1880 in Bocholtz de H. Olie haalde is hij onderweg aan een hartverlamming overleden. Onder zijn pastoraat hebben de Zusters van het Arme Kind Jezus zich in 1878 in Simpelveld gevestigd.

Opvolger van Römken werd in 1880 pastoor Johannes Merckelbagh, in 1894 opgevolgd door Winandus Zaunbrechers. Deze is vijf en twintig jaar pastoor in Simpelveld geweest. Op 't nieuwe kerkhof heeft zijn graf de ereplaats. In 1919 werd Henri Brewers de parochieherder. Onder zijn pastoraat werd de oude kerk in 1923 gedeeltelijk afgebroken en op dezelfde plaats met de bouw van de nieuwe kerk begonnen. In 1928 werd hij benoemd tot deken van Gulpen. Zijn broer was deken van Heerlen.

In 1928 kwam pastoor Jos. Grispen naar Simpelveld. Onder diens bestuur is de oude kerk helemaal afgebroken in 1936. Men heeft toen 't schip en de toren van de tegenwoordige kerk gebouwd, waarbij men geprobeerd heeft met het gedeelte dat in 1923 gebouwd was een geheel te krijgen.

In 1942 ging pastoor Grispen in emeritaat en vestigde hij zich in zijn geboorteplaats Maasbracht, waar hij tegenwoordig nog woont.

De tegenwoordige pastoor Jos. Gillisen, geboren in Rimburch, kwam in

1942 naar Simpelveld. In 1943 werden de twee klokken door de Duitsers gevorderd. Deze dateerden uit de tijd na de Franse periode. De tekst op de grote klok luidde : „Door de welwillende zorg hernieuwd en aan de H. Maagd opnieuw toegewijd.” Onder aan de voet der klok : „Gaulard Père et Fils — Aachen et à Liège.”

De tekst op de kleine klok luidde : „Uit liefdevolle en eervolle vrijgevigheid der burgerij gegoten en de heilige Remigius, de patroon dezer plaats, toegewijd.” Beide klokken zijn uit de eerste helft der 19e eeuw, en als men het opschrift goed verstaat, zou men er uit op kunnen maken, dat de grote klok, die aan O.L. Vrouw toegewijd is, hergoten is. Misschien is dit een aanwijzing, dat ze van vóór de Franse tijd bewaard is gebleven. 't Is immers bekend, dat Napoleon bij de verplichte klokkenlevering in iedere kerk een klok liet hangen ten gerieve van de eredienst.

Tot slot volgt hier nog een

LIJST VAN PASTOOORS IN SIMPELVELD-BOCHOLTZ

1)	Pater Nicolaas	± 1287
2)	Jan Ouritun	± 1330
3)	Jac. Burchloon	± 1450
4)	Math. v. Tongeren	± 1470
5)	Andries v. Donrad	1511—1558
6)	Hendrik Bollandt	1558—1571
7)	Arnold Didden	1571—1617
8)	Anton Jamar	1617—1641
9)	Joannes Materni	1641—1671
10)	Caspar Faymonville	1671—1694
11)	Bartholomé Petit	1694—1703
12)	August Witthian	1703—1719
13)	Joseph Habets	1719—1719
14)	Norbertus Burneville	1719—1733
15)	Jac. de Diège	1733—1735
16)	Gilbert Bancx	1735—1759
17)	August Gillet	1759—1763
18)	Ludolphus Masteo	1763—1765
19)	Aug. Sougnez	1765—1807
20)	Lod. Bluysens	1807—1848
21)	Johan Janssen	1848—1863
22)	Petr. Jos. Römken	1863—1880
23)	Johannes Merckelbagh	1880—1894
24)	Winandus Zaunbrechers	1894—1919
25)	Henri Brewers	1919—1928
26)	Jozef Crispin	1928—1942
27)	Jos. Gillisen	1942—

UIT DE HISTORIE DER
oude huizen te heerlen
„De Oliemolen”

In het Heerlener land bestaan heden ten dage nog verschillende oude watermolens. Vroeger waren het er echter nog meer. Helaas is nog zo weinig omtrent deze molens bekend.

In de omgeving van huis en hoeve Meezenbroek bevinden zich landerijen met de naam „volmolen”. In een acte van 4 Dec. 1783 worden deze aldus aangeduid: „de landeryen genaamt de volmoolen aan maete 13½ bunder en 89 kleine roeden ofte 5489 klr.” (Gichtregister L.V.O. No. 2054, blz. 437. Rijksarchief Maastricht). Zou deze naam er niet op wijzen, dat er vroeger een volmolen bij het kasteel Meezenbroek gelegen heeft?

In de oudste manboeken (leenboeken) van de Keur Keulse Mankamer, het leenhof van de Aartsbisschop van Keulen te Heerlen, welke boeken in het Rijksarchief te Maastricht worden bewaard, vinden we van de molens gelegen in de Bank van Heerlen er drie als Keuls leengoed vermeld.

I. De molen te Voerendaal (vóór 1427):

„Her Jan Hoen van Voerendael is (man van) synen huysse ende hoeve moelen ende panhuys dat zo Voerendael gelegen es.” (L.V.O. No. 959, blz. 3).

II. De molen te Musschenbroek (omstreeks 1432):

„Item Merten van Leick is man van den hove zo Mussche broech met eyne molenstat.” (L.V.O. No. 959, blz. 31).

III. De molen ter Hoenshuis (1554, 27 Mrt.):

„Der Erent vester Johan Hoen van Carthyls zoder Hoensshues haet begert zoe untfangen dat stock lehen genant zor Hoenshuess als huess hoff myt allen angehoer, hocheytthen und gerechtycheytten mytther moellen, wydat selve eyn Stocklehen myns genedychsten Heren (de Aartsbisschop van Keulen) yst und syne selyge vader der Erenvester Wylhelm Hoen etc. daer uys gestorven was, und in belenoneck byss zom affsterven syner gestalt.” (L.V.O. No. 962 blz. 53 vo.).

Onder de Valkenburgse lenen te Heerlen, genaamd de Wickrader Lenen, door Habets vermeld in Publications No. 22, komen ook molens voor. De Weltermolen, behorende tot Jonker Strythagenschhof te Welten; deze werd te Valkenburg verheven anno 1381 of daaromtrent:

„Die Vrouwe van Welten, hoer momber Wilmken van Welten, Domina de Welten (releavit) curiam, V mansus ibidem molendinum, fideles et appendices. — Register Dobbelseyn No. 44. (Publications XXII, blz. 214).

De Putter molen, behorende tot het Huis Put, werd te Valkenburg

verheven anno 1386 of daaromtrent: „Daem (Adam) van Bongart (is man van) den hoff te Putte met synen toebehooren Item (van) die molen etc.” — Register Dobbelsteyn Nos. 6, 7 en 8. (Publications XXII, blz. 188).

De Strythagermolen, behorende tot het Huis Strythagen in de nabijheid van Schaesberg gelegen. Een denombrement van 1780 vermeldt de aanbreg door Baron van Collenbach van „Kasteel en voorhof, staende dit huis aan of in de limieten der bank van Heerlen en stootende ten oosten aan de bank van Kerkrade. De goederen in een stuk gelegen, beginnen aan de Meulenbach 160 passen onder den molen en gaan nagenoeg linea recta van Oost naar West op de baan.” (Publ. XXII blz. 156).

We hebben deze molen toch willen vermelden, hoewel ze op Kerkraads gebied is gelegen, immers het adellijk huis, waartoe de molen behoort, ligt op Heerlens gebied.

Er zijn echter in de loop der tijden in het Heerlener land nog meer watermolens opgericht, zoals blijkt uit een besluit van de „commissaires Repartiteurs” te Heerlen van 13 Aug. 1798. Deze „commissaires” waren mensen uit de burgerij aangesteld om de grootte der percelen vast te stellen ten behoeve van de grondbelasting. In bedoeld besluit werden onder No. 4 de volgende molens die toen (in 1798) in gebruik waren, aangeslagen : respectievelijk

de Kopkensmolen voor 6 bunder

de Schandelermolen voor 3 bunder

de Oliemolen van Wetzels (a.h. Aambosch) voor 4 bunder

de Caumer(meel)molen van Stassen voor 8 bunder

de oliemolen van B. van de Berg (op Caumer voor 1 bunder

de Weltermolen voor 2 bunder

den Ouden Eykend (Eykendermolen) voor 4 bunder

de Puttermolen voor 5 bunder

en de Voerendalermolen voor 4 bunder. (Map Raadsbesluiten, Gemeentearchief Heerlen).

Al deze molens maalden door middel van waterkracht. Ze werden opgericht langs de oevers van de „Sprung” of Molenbeek, de Hoensbeek, de Geleenbeek en de Caumerbeek.

De „Sprung” begint bij ter Veurt, aan de Zevensprong, loopt tot bij kasteel Haren, wordt vandaar op kunstmatig niveau gehouden en naar Voerendaal geleid. Daar dreef de beek eertijds de Voerendalermolen. Achter deze molen verenigt de beek zich met de Dammerscheiderbeek en onder de naam Molenbeek stroomt het water nu naar de Puttermolen. Vanaf Voerendaal tot aan Put wordt de beek opgestuwd. Voorbij de Puttermolen valt het water omlaag en verenigt zich met de Hoensbeek, die in het park van kasteel Haren zijn oorsprong vindt en lang geleden ook de molen van ter Hoenshuis in beweging bracht. Nadat de Hoensbeek zich achter de Puttermolen met de Molenbeek verenigt heeft, stroomt ze naar kasteel Rivieren om daar in de Geleenbeek uit

te komen. (Dit werd ons welwillend medegeedeeld door Burgemeester M. J. H. Dautzenberg van Voerendaal).

De Geleenbeek vindt haar oorsprong in de nabijheid van de Benzenraderhof onder Heerlen. Aan haar oevers werden opgericht de Weltermolen en de Eykendermolen, beide graanmolens onder de Bank Heerlen, de Weustenrader oliemolen onder de Bank Klimmen en de Brommeler- (graan)molen onder de vroegere Heerlijkheid Wijnandsrade.

Het merendeel der molens lag echter aan de Caumerbeek, die haar ontstaan vindt in de bronnen op Caumer, onder Heerlen. Dit waren de Caumeroliermolen, gelegen aan de Erk op Caumer, de Caumermeelmolen, de Oliemolen van Wetzels, de Schandelermolen, misschien eertijds de Meezenbroekermolen, de molen van Musschenbroek en de Kopkesmolen. Het type windmolen kwam dus hier niet algemeen in gebruik. Wat het land van Heerlen betreft, is ons uit latere tijd alleen de windmolen op de Ubachsberg bekend, die tijdens Wereldoorlog II door oorlogsgeweld buiten bedrijf werd gesteld. Stoommolens zijn er in het dorp Heerlen twee geweest, welke inmiddels weer verdwenen zijn. De ene was gevestigd hoek Geleenstraat—Kruisstraat (in tegenwoordig pand van Fa. Schunck) en de andere aan de Valkenburgerweg (thans gedeeltelijk de Ford-Garage).

Van de watermolens, die in 1798 in bedrijf waren, zijn nu geheel of gedeeltelijk verdwenen de Puttermolen, de Voerendalermolen en de Caumeroliermolen. Verder kwamen ook buiten bedrijf de Caumermeelmolen en de Eykendermolen.

De Caumermeelmolen was van ouds de „Dwanck- of Bannaelmoolen van Haar Hoog Moogende Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden”. Ze werd in pacht toegewezen. Degenen die woonden vanaf de Veemarktspoor, „de straet afloopende naer het Gasthuijs, tot den huysen van de oude Smit en niet wijders in den Dorpe” en dan nog de bewoners van de hof Souret, waren verplicht in de Caumer dwanckmolen hun meel te laten malen.

In bedrijf zijn op het ogenblik nog de volgende watermolens, die er echter steeds meer toe overgaan om electrisch te malen : De Kopkesmolen, de Schandelermolen, de Weltermolen en de oliemolen van Wetzels, in de volksmond genoemd „de Oalichsmühle”.

De „Oalichsmühle” aan het tegenwoordige Aambosch droeg in vroeger tijd de naam „In den Krouwel” en werd ook genoemd de „Creuwels oleij meulen”. Beide benamingen zijn van oude datum.

De tegenwoordige eigenaar van deze watermolen, de Heer A. Wetzels, bezit een originele copie van de stichtingsacte van deze molen, daterend uit het jaar 1710, gecollationeerd door P. Lemmens, substituut griffier in Herle op 31 Mei. Een andere, in hoofdzaak ongeveer gelijklopende copie van deze stichtingsacte eveneens daterend uit het jaar 1710 en gecollationeerd door notaris W. C. Hokels, bevindt zich in het Algemeen Rijksarchief te Brussel. De tekst hiervan, in handschrift overgenomen door Drs L. van Hommerich, is aanwezig op het Heerlen's Gemeente-archief en luidt als volgt:

„Ick unterschriben Joannes Klingen, secretaris der Hooftbancke van Heerlen, Lande van Valkenborgh ende Mathys Monen, Henderich Cloot, Jaspas Wetzels, dry Scheepenen der Bancke van Heerlen, doen te saemen kondbaar ende gestendigh wie dat voor ons verscheenen is den WelEedelen geboren joncker Wilhelmus vrijheere van Strythaegen Schaelsburght, mit sein segelen und brief, wie er deren van den hochemelten Raeden van Brabant syn voor adele geborenen verkregen haben, met ihre könighliche pittschafft daeraen gehangen, met den siegelen van Brabant, mit ihre konnlichige raeden der stadt Brusselt gesichert ende gesloten ende vastgesteld, kont geweest die wolEedele Hooghemelter Herren hunne aengeborene siegel daeraen gehangen und bekräftigt und bezuyget haben ende toudedaen alsoo bezuygen wir alsoben, wie den Eedele geborenen generael Veltmaerschallck Wilhelmus de Schaelsburg (copie Wetzels heeft: Otto Wilhelmus de Schaesberg) die vryheijt en gerechticheijt binne der aen sein ollesmeulen in de Bancke van Heerle Lande van Valkenborgh Overmaas tot Kaldenburg, waervoor den generael Veltmaerschallck ein compagnie dragonders vereert hat aen ihre konighliche Majesteyt van Hispanien, die er selber von seinen eygenen geldt gemonteert mit pferde und andere zadel und zeug gleich als ein cavelier in het veldt mogte rijden mit alder monderregt als dat behoort, (Copie Wetzels heeft: gleich als ein Cavellier in den Orlog mochte reijden, etc.) waervoor dat den könig Carolus aen den Eedele Wilhelmus de Schaesbergh (Copie Wetzels heeft: Otto Wilhelmus de Schaesberg) auch darvoor vereert die eygenschaft und privilegien van een oliemeulen te maecten vry und vranck inder Banck van Heerlen ende niemant meer van noun aen bis den eeuwigen daegen tou zoolang als sey herren pachten bezahlen in die domeynen van Heerlen warvoor dat die Eedele die vryheijt en gerechticheijt ende synen rechten erven ende alle die die ollysmeylen sullen profyteren denen en sal nimant geen afbreuck doen aen haren werck, noch geen olligsmeylen meer aufgetimmert worden ende gemaakt binnen de Bancke van Heerlen lande van Valkenburg Overmaas, waervoor dat sy jaerlijxs hunne lasten moeten draegen van noun aen bis ten eeuwigen daege te weeten ein vat roggen en ein half vat haver ende twee quaerten olie ende ein halven kapoun, ende dat alle jaeren zu bezahlen St. Andries dat is gescheit voor ons geloofweerdige getuygen met beyhangen ons seegelen, alle dry ein sijn seegels warvan wir die waerheijt beweisen kunnen Mathys Monen, Henderick Klodt, Jaspas Wetzels, alle drij Scheepenen der Bancke van Heerlen lande van Valkenburg. Dit is gescheyt int jaer ons lieven Herren ein dausent vyfhondert twee den negenden Mey vor mich Joannes Clingen, Secretarius der Bancke van Heerle, rintmeester der domeynen van Heerle. — Onder aen hing ein segel onbeschaedigt en noch twee parkemente riemkens, waraen oock seegels schynen gehangen te hebben.”

In dorso (op de rug van het stuk) : Declaration de la justice de Herlen comme quoy le noble Willem Strythagen Scaesborgh a obtenu du Roy d'Espagne le droit et privilege de poser et eriger a Herlen un moulin á l'huile moyennant a payer aux domaines une reconnaissance annuelle de 1 : mes de seigle, $\frac{1}{2}$: mes avoine, 2 quarts d'huile et un demi chapon faite en l'an 1592. (In vertaling: Verklaring van de Justitie van Heerlen, hoe dat de Edele Willem Strythagen Scaesborgh van de Koning van Spanje verkregen heeft het recht en het voorrecht om te Herlen een oliemolen te plaatsen en op te richten, op voorwaarde van jaarlijks te moeten betalen als een erkentelijkheid 1 vat rogge, $\frac{1}{2}$ vat haver, 2 kwarten olie en een halve kapuin, gedaan in het jaar 1592).

Er bestaat een redelijke twijfel aan de echtheid van deze acte en wel op grond van de volgende overwegingen, uitgaande van 't jaar 1502.

Ten eerste : Verklaard wordt, dat verschenen is Joncker Wilhelmus vryheere van Strythaegen Schaelsburght. Nu kwamen de stamgoederen van Strythagen eerst later aan Schaesberg, n.l. in 1554 (Ernst Tode:

Kroniek Retersbeck-Schaesberg, blz. 45), zodat men in 1502 niet kon spreken van een Jonker van Strythagen-Schaesberg.

Ten tweede : „Den könig Carolus vereert die eygenschaft und privilegien van een oliemeulen te maecken vry and cranck in der Banck van Heerlen ende niemant meer van noun aen...” Koning Karel was in 1502 twee jaar oud, bovendien leefde zijn vader toen nog.

Ten derde bestond de titel „veldmaarschalk” in het begin van de 16e eeuw nog niet. Wel is deze titel in de 16e eeuw ontstaan. (Zie b.v. Meyers Konversations Lexicon, 1887, deel VI blz. 114).

De mogelijkheid bestaat, dat in het oorspronkelijk stuk bij het opschrijven van de datum „ein dausent vyfhondert twee den negenden Mey” weggefallen zijn de woorden „en twintigh”. In dat geval kan Koning Karel (in 1522) het privilege om een oliemolen op te richten verleend hebben. Immers in 1515 was hij Heer der Nederlanden geworden, terwijl Wilhelmus van Schaesberg, die (zoals de nog te vermelden verkoopacte van 1570 aangeeft) het privilege ontving, in 1529 overleden is.

Bij deze veronderstelling blijft het eerstgenoemde bezwaar, n.l. tegen de titel Strythagen-Schaesberg nog van kracht. Nu doet zich echter de vraag voor : Is de comparant in deze acte wel dezelfde persoon als degene, die een compagnie dragonders heeft aangeboden en het privilege ontving? Copie Wetzels maakt onderscheid tussen deze beide: De eerste wordt aangeduid als Joncker Wilhelmus van Strythagen Schaesberg, de tweede als de veldmaarschalk Otto Wilhelmus de Schaesberg. O. i. zijn hier twee verschillende personen in het geding: Joncker Willem van Strythagen Schaesberg, de *kleinzoon*, die verklaart, dat zijn *grootvader*, „de veldmaarschalk”, het privilege om de molen te bouwen van Koning Karel ontving. De acte moet dan opgemaakt zijn na 23 Mrt. 1563, na de deling der Schaesbergse goederen, waarna Jonker Willem van Strythagen Schaesberg zelfstandig kon optreden en vóór 29 Mei 1577, de datum van zijn overlijden.

Willem IV, de oude, die de vergunning ontving volgens de al genoemde verkoopacte van 1570, was in 1487 gehuwd met Christina von Hochkirchen. Hij overleed in 1529. Van hem ging de molen over op zijn zoon Joris \times^1 24-9-1510 met Anna Judencop von Strythagen, \times^2 met Merryen of Elisabeth Bonysdell (Ernst Tode: Kroniek Retersbeck-Schaesberg).

In een oud boek betreffende pachten etc. aan het huis Put, renten aan de Kerk van Voerendaal etc., aanwezig in het Gemeentearchief van Heerlen, lezen we : „Hier volgen die Rollen van de twee altairen in de Kyrcke van Vourendal gelegen, gleich die selve uijt d'original Rolle die sijn van onse Lieve Vrouwen Altars, gecopieert staen anno 1550.” „Tho Herlen Item (te betalen door) Joncker Joris van Schaetsbergh I vat weijtz van den Kreuwel”. Deze Jonker Joris overleed 17 Mei 1562. De 23ste Mrt. 1563 had een deling van diens erfgoederen plaats tussen zijn kinderen, waarbij de zoon Willem van Schaesberg (+ 29 Mei 1577), gehuwd met Merry Spee o.a. in eigendom ontving de volmolen in den Krouwell bij Heerlen. (Ernst Tode: Kroniek Retersbeck-Schaes-

berg, blz. 46). Willem van Schaesberg voorn. vercocht op 28 Januari 1570 de molen aan Johan Hotthens (of Hotgens) voor 800 zilveren Jochemsdalers, de daler ad 26 Aker merck „und etzliche aemen wyns”. De desbetreffende acte is eveneens in he betzit van de Heer Wetzels, waarvan het Gemeente-archief van Heerlen een fotocopie bezit. We laten een korte samenvatting volgen:

„Der Eddell Erendvesther Joncker Wylhelm van Schaesborch, sythende In alonghen Eestoell (in huwelyk) myt dero doychdenhaffter Joufferen Merryen Spee, syner eyrster huesfrawen (is) bekennde wye er vercocht hedde (aan) Johan Hotthens synre elygher huysfrawen Noyellen Cloytz und honner beydder rechte erffen dat erff in den Crouwel geleyghen bye Herlle neyt daer van aff noch uytgescheydden, dye oylchsmoellen, mytthen vollmoellen, mytthen waetherstroym und fort a(l)len aengehojr, myt alsulckerer gerechtycheytthen dess wather stroymys wye dye Eddele Erendvesthe Joncker Wylhelm van Schaesborch der alde, syne son Joncker Joryss van Schaesborch selycher gedachtenys aldaer gehat haven und nue Jonckeren Wylhelmes van Schaesborch the deyle gevallen yst, mytthen bent und koeweydden myt honnen lukonghen, holtwass, heggen und thuenen myt noch eynen bonre ackers ongeverlyck, geheysschen dat Krouwels bonre, soe wye deysse vurs. erffschap bysher van den heerschapperen van Schaesborch offthe van den genygeren, dye sye daer in gehat haven, gebrueckt und gehantplycht yst, ouch myt sulcherer ondergulden, (grondlasten) als dat selve erff jaerlychs ondergijlt, nemlychen dat vrschr. lant, wanneer ydt hardt koyren dreycht, gyldet thwynteych vajt roggen und alst soemer frucht dreycht, thwynthych vajt haveren und alst braeck yst, soe en gyldet neyt. Dye oylchs Moellen und volmoellen gelden den heerschapperen van den Moellenberge, als dat der wather stroijm durch hon erff lopt, veyr quarthen Royb oylchs und eyn hondert Roybkoeken, noch gylt dyt ghoyt onder... (onleesbaar, wegens gat in het papier) und eyn vat weytz.”

De acte werd gepasseerd voor Peter Becker derde laat van het laathof „then Perboym” in afwezigheid van de stadhouder Johan Ubachs.

Zo is de molen nu niet langer Schaesberg's eigendom, maar in particuliere handen overgegaan. Over de nu volgende honderd jaren hangt voor wat betreft onze kennis van feiten en gebeurtenissen in en om de „Oalichsmühle” een dichte sluier.

Even slechts werd een tipje van de sluier opgelicht. We merkten nog iets van het bestaan van de molen in het reeds genoemde oude boek van Pachten etc. Daar staat vermeld in het „Registri Ulrici Gerlaci a Blijtterswijck Dicti Passart Rectori altaris Beatae Mariae viti in Ecclesiae Parochialis de Vurendal anno 1609 getrocken uyt drij oude Registers”: „No. 40. Joncker Wilhelm Schalsberch 1 vat weits van det Creuwelsmoelen. — Betaelt nu Jan Hoetgens oft syne erven. — Nu ter-tijde Natel in de Croon tot Herloc”.

Deze laatste notitie is belangrijk. Met Natel kan hier moeilijk iemand anders worden bedoeld dan Noel Cloytz, de vrouw van Johan Hottgens. Er valt dus uit af te leiden, dat deze Noel een afstammeling van de familie Cloot (Cloytz) uit de Croon te Heerlen, anno 1609 aldaar woonde, na het overlijden van haar man. De molen was dus klaarlijk toen in pachtershanden.

Een acte van 24 Augustus 1636 brengt ons weer in contact met de oude molen: De Schout van Heerlen én twee Schepenen begaven zich erheen „ten huyze van Gelis van den Berch genaemt de Creuwels olij meulen

alwaer wij hebben bevonden de persoon van Maria van den Berch, sieck te bedde liggende, nochtans haer verstandt, ende vijff sinnen over all machtig, deselve overdenckende datter niet seeckerder en is, als de doodt, ende niet onseekerder dan de uijre derselver, hebbende daeromme van deesen bedroefde wereldt niet willen scheiden ten sije dat sij testatrice (erflaatster) over haer tijdelijcke goederen sall hebben gedisponeert (beschikt). Haar lieve man, Geurdt van den Roost, zal na haar dood het vruchtgebruik hebben van haar goederen herkomende van haar vader Gelis van den Berghe en haar moeder zaliger en van haar tante Neulken zaliger. Gelis van den Berghe stemt er mede in toe „dat den voorss. Geurdt van den Roost nae doodt van hem Gelis van den Berge die in deese gemaecte (dus alle) Erfgoederen sall genieten, ende profiteren syn leven langh ende nae desselfs van den Roost doodt aen de naeste Erfgenaeme daertoe berechticht sijnde, daer en tegens verclaert voorss. geurdt van den Roost reciproquelijck aen sijne lieve Huijsvrouwe Maria van den Berge syne erfgoederen soo in de Bancke Herle als Simpelveldt gelegen te gunnen ende te geven voor haer leven langh ende dat van gelycken nae haeren dodt t selve Erfgoet sall keeren totte Reghte Erfgenaeme. Aldus gedaen ende gepasseert ten voorss. daege ende plaetse, was onderteekent bij Maria van den Berghe +, bij Gelis van den Berghe +, bij geurdt van den Roost O, L. Cartier (Schout), J. Pelt (Schepen), Nico Hokels Schepen.” (Gichtregister Rijksarchief Maastricht. L.v.O. No. 2030, blz. 104).

Enige jaren later was Gelis van den Berghe van gedachte veranderd. Op „den lesten dagh Meij” 1689 verklaarde hij ten overstaan van enige getuigen, dat hij zijn testamentaire beschikking over zijn erfgoederen gedaan ten behoeve van zijn schoonzoon Geurt van den Roost „onbedaghsaem” gedaan had, „onbemerkt de swarigheidt daer uyt spruijgende naer sijn compts aflijffigheidt” en deze „mit sijn gewoonlijck merk teeken gemarkeert te hebben.” „Het welke alles hij voor ons getuigen seyde te wederroepen.” Hij wil, dat na zijn dood zijn dochter Lisbeth van den Bergh, gehuwd met Peter Sijpers universeel erfgenaam zal zijn. Deze verklaring werd getekend resp.: X van Gelis van Berghe, Peter Dautzenbergh getuige, Kerst Boust als getuige. (L.v.O. No. 2030, blz. 251).

Men zou zo zeggen dat Geurt van den Roost het bij zijn schoonvader wel wat erg bont heeft gemaakt. Immers de 6e Juni 1690 werd door de schoonvader een streep gehaald door alle overeenkomsten eventueel ten behoeve van zijn schoonzoon gedaan. We lezen in de desbetreffende acte: „De Eersame Gillis van den Bergh in derden houwelijck met Anna van den Hoeff verclaert mits desen dat hij comparant voor dato heeft overgedraegen ende gerichtelijck getransporteert, aen Geurdt van den Roost ende Maria van den Berg doenmaals Eluijdens, seekere twintich kleene roeden bembts, ende dat oft geveile dat sich eenige gichten (overdrachten) ofte eenige handschriften onderhandt meer sich mochten komen te bevinden (t welck nochtans niet wort verhoopt) soo tegenwoordich als in toecomende gepasseert te sijn in behoeve van den voorn. Geurdt van

den Roost ofte ijnants anders dat de selve niet met sijns comparants kennis agreatie (toestemming) nochte voorweeten geschiet sijn behoudens die van mijn Eijdem (schoonzoon) Peter Sijpers ende oversulx begeert dat deselve (inzake van den Roost) geene cracht sullen hebben.” Verder bevat dezelfde acte van 6 Juni 1690 een belangrijke mededeling inzake de eigendom van de Oliemolen: „Voorders verclaerde hij comparant (Gillis van den Bergh) gegolden (gekocht) te hebben een morgen weijwas (weideland) hercomende van Jan Schils, als mede van sijne broeders eenige landerijen weijwas, als de helfft van de olie Meulen daer hij comparant tegenwoordich is inwoonende ende sulx uijtten hoofde ende voor seeckere Erffgoederen van syns comparants eerste huijsvrouwe Elisabeth Penninx soo ist dat hij comparant verclaert ende begeert dat de voorn. gekochte goederen sullen gehouden worden voor sulcke ende soodaenige erfve als die genige geweest sijn voor de welcke de voorn. landerijen van sijne broeders respectie sijn gecocht worden, aldus gedaen in den Dorpe van Heerlen. (L.v.O. No. 2032, blz. 223).

Op 24 Mrt. 1698 blijkt dat Gillis van den Bergh inmiddels overleden is. Een acte van die datum vermeldt o.a. dat „Schoutet ende schepenen der hoofdbancke Heerle ter requisitie (op verlangen) van Peter Sijpers als Man ende Momboir sijnder huijsvrouwe Elisabeth van den Bergh, zich getransporteert hebben in de olie Meulen genaemt den Cruël ende op de huijsweijde ter syden langs de gatz lopende naert Aembosch, ende den Requirent (Peter Sijpers) overmits het afsterven van sijnen schoon vaeder saliger Gillis van den Bergh gestelt in de reële en actuele possessie van allen derselver naergelaetene goederen soo meubel als immeubel (dus roerend en onroerend goed) sijnde ten dijen fine (te dien einde) voor de solcmniteijten (plechtige overdracht) aen den Requirent in handen gegeven Rijs en aerde, de deure op ende toegedaen, den haele op ende affgeschort ende vier ende roock laeten opgaen alles volgens costume (gewoonte) recht ende gerechticheijt deser hoofdbancke. (L.v.O. 2032, blz. 230).

Van Peter Sijpers is de molen overgegaan op diens dochter Elisabeth, gehuwd met Johannes Scheepers. Van deze laatste is ons meer bekend geworden.

Op 13 Juni 1730 verklaart Johannes Scheepers ten overstaan van Schout en Schepenen, dat na het overlijden van zijn eerste vrouw, Elisabeth Seijpers, „hij van intentie is om hem te begeeven in tweeden houwelijck met seekere Odilia Moenen ende dat hij ingevolge het Echtelemente sulckts niet en vermach om hem te begeeven in dit sijn aenstaende tweeden houwelijck sonder alvoorens aengebrocht te hebben sijne gronden van Erven, ende omme aen het voors. Reglemente te voldoen, soo is t' dat hij comparant aengebrocht heeft, gelijk hij aen brengt bij deze, Eerstelijc sijn Huijs Moolen en weijde daer aen gehoorende gelegen in den Creuwer ressort deeser Hoofdbancke groot te saemen aen maete een Boender reygenoot eene lange sijde den Moolen berg, de andere de gatze een hoofd Anthoin Quaedtvligh, item

een half boender ackerlandts geleegeen op den vriessen pudt, item noch een stuck ackerlandts meede op den vriessen puth geleegeen, groot 149 cleene roeden, item alnoch 100 cl. roeden geleegeen op den Knoeckt aan de Aemboscher gracht, item 100 cl. roeden landt met Coolhoff geleegeen aen de Oliemoolengatzse en den Aembosch, alwelcke goederen sijn herkoomende van sijn overleedene vrouwe zaeliger, versoeckende den Comparant dat wij (Schout en Schepenen) deese wouden keeren in hoede van rechten het welcke wij aen den Comparant hebben geaccordeert en deese in hoede van rechten gekeert volgens deeser Hoofdbancken recht ende gerechticheijt." Getekend: X van Johannes Scheepers, J. Meesens, Schout, Hermanus Croon, C. Lamberts en J. G. Roveen, Schepenen. (L.v.O. No. 2036, blz. 378).

(Wordt vervolgd)

JO HORST

Pastoor Klinckenberg

van Schinveld (1831-1844)

In de aflevering van Jan.-Febr. 1952 heeft de Z.E. Past. Moonen van Brunssum een lijst van de Pastoors van Schinveld gepubliceerd. Op pag. 24 wordt o.a. Bernard Werner Klinckenberg genoemd en wat bij zijn naam vermeld wordt, suggereert slechts zwak het bewogen leven van deze Cisterciënser-monnik. Het lijkt ons daarom dienstig in 't kort iets meer mede te delen over deze merkwaardige figuur.

Zijn geboortestad was het naburige Aken, waar hij 8 Juli 1770 werd ten doop gehouden. 3 November 1789 trad hij in bij de Cisterciënsers te Godsdal of Val-Dieu, even ten Zuiden van de Limburgse Rijksgrens, waar hij 21 September 1793 priester werd gewijd. Eigenlijk was hij, volgens de keizerlijke voorschriften, te jong voor het priesterschap en hij werd dan ook pas gewijd, nadat hiertoe een speciale keizerlijke goedkeuring was ontvangen.

Juist een jaar later, 19 September 1794, moest het hele convent de wijk nemen voor de naderende Franssen. Het trok naar het kasteel Steinhäusen bij Witten in Westphalen. De monniken keerden in Mei 1795 naar Godsdal terug, doch Dom Klinckenberg aanvaardde de terugreis pas in October van dat jaar, in gezelschap van de Abt, die zijn jongste monnik vooral nodig had voor het oplossen van allerhande problemen van practische aard.

Lang zouden de monniken zich niet over deze terugkeer mogen verheugen. 7 Mei 1798 werden zij gedwongen uiteen te gaan. Het is ons niet bekend in welke richting Dom Klinckenberg is getrokken. De geconfiscieerde abdij werd door de Abt in zijn eigen naam teruggekocht.

De familie wilde reeds spoedig beslag op de „erfenis” leggen en de Abt hiervoor een lijfrente uitkeren. De Abt schijnt hiertoe wel genegen te zijn geweest, doch het was vooral Dom Klinckenberg, die door zijn resoluut verzet dit plan verijdelde. In Augustus 1802 kwam hij als bestuurder naar het geconfiscieerde Abshoven (te Munstergeleen), dat van 1283 tot 1799 aan Godsdal had behoord en sindsdien door de monniken werd gehuurd. Het bestuur dezer hoeve bleef hij waarnemen tot 1820, toen deze door de Administratie der Domeinen aan Strengnart van Maastricht werd verkocht. De Bisschop van Roermond benoemde hem tot Kapelaan te Oirsbeek, vanwaar hij in 1831 als Pastoor naar Schinveld ging.

Sinds het overlijden van de laatste Abt in 1812 had Dom Klinckenberg slechts één verlangen gekend: het herstel der oude abdij. Na jarenlange inspanning kwam 22 Mei 1840 de eerste herkoop-acte tot stand en 24 Januari 1845 werd de abdij door 5 Cisterciënsers betrokken. Dom Klinckenberg, die de enige van het vroegere convent was, werd Superior. Reeds drie maanden na de vervulling van zijn levensdroom overleed hij (op de feestdag van de stichter St. Robertus, 29 April 1845); hij werd in het kapittel begraven ¹⁾.

- ¹⁾ Voor uitvoeriger gegevens verwijzen wij naar onze bijdrage „De Abts-hoeve als spiegel van zeven eeuwen streekgeschiedenis” (55 pp.) in het „Gedenkschrift Abshoven 1901—1951” (88 pp.), uitgegeven door en verkrijgbaar bij de Zusters Dienaressen van het Hart van Jezus te Abshoven — Munstergeleen.

Drs M. J. H. A. SCHRIJNEMAKERS

HET HUIS, GENAAMD „DEN HELM” EN DE HEERLENSE SCHUTTERIJ

Het door de heer Horst in zijn artikel Het Huis genaamd „Den Helm”, verschenen in de vorige aflevering van dit tijdschrift, uitgesproken vermoeden, dat ten tijde der platte-landsvesting Herle in „Den Helm” gehelmdde krijgslieden onderdak genoten, wint aan waarschijnlijkheid, wanneer wij zien, dat de opvolgers dier middeleeuwse krijgers, n.l. de leden van de schutterij St. Sebastianus, reeds vóór 1700 „Den Helm” frequenteerden. Wij weten dat uit een akte van notaris J. B. van Cotzhuysen te Heerlen, die zich bevindt tussen de minuten van genoemde notaris, die op het Rijksarchief in Limburg worden bewaard. Jaren geleden werd mij een afschrift dezer akte bezorgd door de heer F. Dazert te Maastricht. Ik gebruikte dit afschrift voor mijn artikeltje.

Uit de akte blijkt, dat op verzoek van Frederick Scheepers en Gerardus Penners „capiteinen van de St. Sebastianus schutterije van Heerlen” op

28 April 1779 voor genoemde notaris verschenen zijn Thonis Vreusch oud in het 83e jaar en Joannes Kreekels oud 79 jaar, beiden wonende te Vröschebroek (is: Vrusschemig); Joannes Geritz, oud 80 jaar; Jacob Brull, oud 74 jaar; Joannes Timmers, oud 70 jaar; Willem Boest, oud 70 jaar en Ferdinand Kelle, oud 71 jaar, allen wonende te Heerlen; Dirk Haemers, oud 72 jaar, wonende te Benzenrade; Dionys Mertens, halfwin van de hof Rousch, oud 73 jaar; Joannes Voraetzen, oud 79 jaar, inwoner van de Vranck, verklarende zowel gezamenlijk als ieder voor zich, dat het hun sedert hun kinderjaren bekend is, dat als de „schutten voogel” geschoten werd, dit altijd gebeurde des middags op Pinkstermaandag; dat na het afschieten van de vogel de schutters met hun koning „door het dorp van Heerlen” trokken tot in de herberg „Den Helm”, waarna de schutters huns weegs gingen. Veertien dagen later, dus weer op Maandag, kwamen de schutters andermaal in „Den Helm” bijelkaar en trokken dan met trommels en vaandels naar de Kunderlinde, waar eveneens een vogel geschoten werd. Bij die gelegenheid werd de schutterij door de halfwin van Kunderhuis getraceerd met een „Schink off ham” en „eenen dronk bier”. Daarna trok de schutterij door de Koekoeksweg langs Eykholt naar Heerlen op de Veemarkt „alwaer sy sig vermaakten dan met tegens malkander aan de Veemarktpoorte te stormen”. Na afloop van het gevecht trokken de schutters naar huis, tot 's namiddags, als wanneer de schutters (doch nu zonder geweer) weer in „Den Helm” bijelkaar kwamen. Zij werden dan getraceerd uit de jaarlijkse renten, die de schutterij op die dag ontving.

Ook verklaarden de comparanten nog, dat het altijd gewoonte is geweest, dat de schutterij ieder jaar op St. Sebastianusdag (20 Januari) met trom en vaandel naar de kerk trok, terwijl men na de kerkdienst gezamenlijk „Den Helm” opzocht. Men ging dan uit elkaar tot 's namiddags op welk tijdstip men andermaal in „Den Helm” een tractatie in ontvangst kwam nemen.

Tot zover de akte van notaris van Cotzhuysen waaruit wij dus leren, dat „Den Helm” ± 1700 reeds een herberg was, waar de schuttenkamer was gevestigd. Voorts lijkt het mij niet al te gewaagd te veronderstellen, dat de kapitein der schutterij Frederick Scheepers dezelfde is als degene die volgens de heer Horst op 10 Augustus 1761 „Den Helm” kocht.

Het komt mij nuttig voor het vorenstaande ter aanvulling van het artikel van de heer Horst te publiceren.

Kerkrade.

H. J. M. FRUSCH

Noot van de Redactie.

Blijkens diens publicatie in het „Mijnnummer” 1939—1940 blz. 27, is de door de heer Frusch beschreven akte ook bekend geweest aan wijlen P. Peters, archivaris. Mede ten dienste van onze abonné's die over dit Mijnnummer niet beschikken, plaatsen wij gaarne bovenstaande aanvulling op het artikel van de heer J. Horst.

historische chroniek

OUDHEIDKUNDIG BODEMONDERZOEK.

Op 17 Maart heeft de Rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek een begin gemaakt met de aansnijding van dat gedeelte van het Thermenterrein, hetwelk nog niet is ontgraven. Deze werkzaamheden, die onder de verantwoordelijkheid en de supervisie van Dr. P. Glazema, directeur, plaats vinden, staan onder de dagelijkse leiding van Drs. J. Bogaerts, wetenschappelijk assistent aan genoemde Rijksdienst. Ook de perscommuniqué's verzorgt de R.O.B. Uiteraard is het gemeentebestuur van Heerlen en met name de burgemeester bij deze belangrijke cultuur-historische opsporingswerkzaamheden rechtstreeks betrokken. De dienst van het Archief en Museum verleent wetenschappelijke voorlichting, terwijl de dienst van Publieke Werken technische medewerking geeft. Het werk wordt uitgevoerd door personeel van de Rijksdienst Uitvoering Werken (D.U.W.).

DE HEERLENSE ZANGVERENIGING „ST. PANCRATIUS” OP CONOURS NAAR KEULEN, ANNO 1880.

De historische bibliotheek van Heerlen's Gemeentearchief kwam door schenking van de familie Ern. Bock-Costen in het bezit van een boekje, getiteld: „Naar 't concours. Een historisch verhaal in luimig gewaad”, geschreven door M. J. H. Kessels. In dit 79-blz.-tellende boekje wordt ons een kostelijk verhaal opgedist van de plaatselijke zangvereniging „St. Pancratus”, die zich in de winter van 1879 op initiatief van zijn toenmalige president voorbereidde op het grote Zang-festival, dat in de zomer van 1880 te Keulen was voorzien. De heer M. Kessels, bekend om zijn sappige verhaaltrant, schetst op verdienstelijke wijze het verloop der repetities, die in het huidige Café Bijsmans aan de Akerstraat plaats hadden. Heel Heerlen leefde mede en is in spanning op het grote gebeuren. Het meest vermakelijke is wel de beschrijving van de ontvangst te Keulen en de deelname aan het concours, dat op een jammerlijk fiasco uitliep. Hetgeen geen afbreuk doet aan de ondernemingsdurf dezer toen jeugdige zangvereniging; integendeel!

L. v. H.

ERRATUM: De voetnoot op blz. 30 van afl. 1 van 1952 onder het artikel „Het Heerlense Politiewezen” moet luiden :

4) Annales (Publications) Tome I blz. 59.